

شهروندان و فضاهای عمومی شهری

امروزه فضاهای عمومی شهری، ضرورتی اساسی در برنامه های توسعه شهری یافته اند که این امر حکایت از نقش این فضاها در تقویت وجهه فرهنگی- اجتماعی ...

امروزه فضاهای عمومی شهری، ضرورتی اساسی در برنامه های توسعه شهری یافته اند که این امر حکایت از نقش این فضاها در تقویت وجهه فرهنگی- اجتماعی شهر دارد. فضاهای عمومی عرصه تجلی روابط اجتماعی است. اینگونه فضاها در مقیاس شهری به عنوان عرصه نمایاندن و رویت پذیر شدن ذهنیت اجتماعی جدید اهمیت ویژه ای دارند.

شهروندان و فضاهای عمومی شهری: نگرش تحلیلی، مجتبی رفیعیان؛ زهرا خدایی، تهران، دفتر گسترش تولید علم، 1388

امروزه فضاهای عمومی شهری، ضرورتی اساسی در برنامه های توسعه شهری یافته اند که این امر حکایت از نقش این فضاها در تقویت وجهه فرهنگی- اجتماعی شهر دارد. فضاهای عمومی عرصه تجلی روابط اجتماعی است. اینگونه فضاها در مقیاس شهری به عنوان عرصه نمایاندن و رویت پذیر شدن ذهنیت اجتماعی جدید اهمیت ویژه ای دارند. فضاهای عمومی مکانی برای "دیدن و دیده شدن" مردم هستند و اهمیت بسیاری در تحلیل زندگی اجتماعی دارند. در واقع فضاهای شهری می توانند با تغییر الگوهای رفتاری افراد، نوع و میزان روابط اجتماعی را تغییر دهند. فضای شهری در مفهومی عام، ارتباط متقابل میان روابط و رفتارهاست. یعنی ضمن آنکه محل همجواری هویت‌های فردی است، در یک زندگی شهری خود به مثابه مهمترین عامل احراز هویت بوده و بر رفتارها و روابط انسانی تأثیر میگذارد. علاوه بر این فضای شهری به عنوان یک فضای عمومی محل ظهور و حیات بخشی اندیشه ها و خواسته‌های فردی و اجتماعی انسانهاست، یعنی مهمترین مرکز ادراکات اشتراکی آدمی است و شاید به همین دلیل در توسعه انسانی جوامع نقش مهمی دارد.

به علاوه فضای شهری به ترکیبی اطلاق می شود که از فعالیتها، بناهای مختلف فرهنگی، اجتماعی، اداری تجاری و مانند آن و عناصر و اجزای شهری به صورتی آراسته، هماهنگ و واجد نظم و زیبایی و بالطبع با ارزشهای بصری تشکیل می گردد و از نظر فیزیکی دارای شاکله ای محصورکننده می باشد. به عبارتی فضای شهری جزئی از یک شهر است که به عنوان عرصه عمومی تجلیگاه فعالیت‌های شهری است. در این میان شهروندان به عنوان فعالان عرصه عمومی و کاربران فضاهای شهری در این بستر به تعامل و کنش مشغول اند. طبیعی است رضایتمندی آنان از این فضاها بر تعاملات اجتماعی آنها تأثیرگذار خواهد بود.

فضاهای عمومی شهری از دیرباز تاکنون بستر کالبدی تعاملات اجتماعی مردم بوده اند. هر چند ویژگیهای کمی و کیفی فضاهای شهری طی زمان و در اثر عوامل گوناگون تغییر کرده است، اما همواره شهروندان و سایر استفاده کنندگان از شهر به چنین فضاهایی نیازمند بوده اند. فضای عمومی شهری در طول تاریخ بشر و از دوران یونان باستان همواره عرصه اجرای کارکردهای اجتماعی و پوشش‌های نهادین جامعه بوده و بسیاری از فعالیت‌های وابسته به نهادهای عرصه خصوصی مانند خانواده نیز به عرصه عمومی و فضای شهری سپرده شده است. از سوی دیگر فضای شهری به عنوان بستر کارکردهای اجتماعی در تسهیل این کارکردها و پوشش‌های وابسته به آن که به اشکال نهادها، سازمانها و ... پدید می آیند، نقشی برجسته دارد و موجب تسهیل روابط و پالایش ساخت اجتماعی می شود.

کتاب درصدد آن بوده است تا معیارها و عواملی را که در ایجاد و افزایش رضایت شهروندان از فضاهای عمومی شهری مؤثرند، عنوان کند و مورد تحلیل قرار دهد. با بررسی به عمل آمده سه عامل اصلی امنیت اجتماعی، هویت مکانی و دسترسی به خدمات به عنوان مهمترین عوامل تأثیرگذار بر رضایتمندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری شناسایی شده اند.

در بحث امنیت اجتماعی ابتدا واژه امنیت، احساس امنیت، ابعاد، انواع و سطوح تحلیل امنیت به طور خلاصه بررسی شده است. پس از بررسی مباحث مرتبط، به تعریف نظری و عملی امنیت شهری و ارتباط آن با برنامه ریزی شهری، اثرگذاری بر وضعیت امنیت شهری از طریق مکانیسم ها و متغیرهای شهرسازی به ویژه کاربری اراضی شهری در سطح محله های شهری پرداخته شده است.

فضای سبز شهری از دیدگاه شهرسازی در برگزیده بخشی از سیمای شهر است که از انواع پوشش های گیاهی تشکیل شده است و به عنوان یک عامل زنده و حیاتی در کنار کالبد بی جان شهر، تعیین کننده ساخت مورفولوژیک شهر است. گیاهان عامل طراوت و شادابی محیط هستند. حفظ مطلوبیت و زیبایی های طبیعی و نوع پوشش گیاهی فضاهای عمومی شهری می تواند بر میزان امنیت فضاها مؤثر باشد. اگر فردی احساس کند که دیده می شود و تحت نظارت و کنترل محیط قرار دارد، ترس از محیط برایش برداشته شده، در نتیجه با آرامش و اطمینان خاطر بیشتری از فضا استفاده می نماید (ص 202-203).

در کتاب حاضر منظور از هویت پاسخی است که به پرسش در خصوص کیسیتی و چیستی موجودات داده می شود. به عبارتی دیگر هر شیئی دارای صفات ویژه و منحصر به فردی است که آن را از سایر اشیاء متمایز می سازد، لذا هویت معادل کلمه identity در زبان انگلیسی است.

واژه identity از زمان پیدایش تا کنون بر پنج معنا دلالت کرده است:

1- کیفیت یا وضعیت « همان بودن؛ همانی مطلق یا وجودی یکتایی»

2- فردیت، شخصیت (از سال 1638 میلادی)؛ وجود فردی (از 1682 میلادی)

3- معادله یا عبارتی که به ازای همه ی مقادیر متغیرهای خود ثابت باشد.

4- باز شناخته شدن از نظر احساس و علایق (از سال 1868 میلادی)

5- آنچه مالک خود را شناساند، مانند کارت شناسایی (از سال 1900 میلادی) (ص 228-229).

بنابراین علی رغم اینکه هویت در مشابهت ریشه دارد اما همواره نیز به تمایز مربوط می شود.

در اینجا وقتی از هویت شهری صحبت می شود، هویت شهر و هویت شهروند هر دو مورد توجه است، که شاید در بسیاری از موارد بایکدیگر متفاوت باشد. هر چند شاخص های مشترکی برای شکل گیری این دو فرایند وجود دارد. " توجه به هویت شهری برای شهروندان یک شهر زمانی مطرح می شود که نیازهای اولیه آنها رفع شده باشد و یا این هویت برای آنها مفهومی غیر از مفاهیم فلسفی، روان شناسانه و جامعه شناسانه ی ارائه شده داشته باشد. برای شناخت شهر و مشکلات آن و در نهایت ارائه راه حل های مناسب در جهت تقویت هویت شهر، شناخت مؤلفه های مربوط به هویت شهر و دسته بندی آنها ضروری است (ص 252-253).

مطالعات دسترسی در دو بخش مطالعات مربوط به شبکه و مطالعات مربوط به رفت و آمد صورت می گیرد. اساس این بخش مطالعات مبدأ-مقصد است که نشان می دهد سفر از کجا، برای چه منظور، به کجا، به چه وسیله و ... صورت گرفته است. معمولاً انجام این مطالعات پرهزینه بوده و تنها در صورتی که منطقه مورد مطالعه از نظر ترافیکی با مشکل جدی مواجه باشد، انجام آن ضروری خواهد بود. این تحقیق مشخص کرده است که مشخصه های استفاده کنندگان نظیر جنسیت، سن، تحصیلات و ساختار خانوادگی بر ترجیحات مصرف کنندگان در مورد دسترسی و رضایت از فضاهای عمومی اثرگذار نیست. بر اساس ارزیابی های انجام شده در کتاب و مباحث صورت گرفته در این فصل نکات زیر به نوعی شاخص هایی برای عدم موفقیت فضای عمومی تلقی شده اند:

1- فقدان مکانهایی برای نشستن 2- فقدان مکانهایی برای تجمع 3- ورودی های نامناسب و در معرض دید نبودن 4- عوامل و عناصر غیر کاربردی 5- مسیرهایی که به مقصد معینی منتهی نمی شوند 6- تسلط وسایل نقلیه بر یک فضا (ص 295-296).

این کتاب تلاش کرده است بر پایه استنادات علمی و بهره گیری از نظریات و رویکردهای رایج و مطرح در حوزه مفاهیم فضاهای عمومی شهری و تعامل شهروندان، چارچوب فکری تحلیلی لازم را جهت درک و تحلیل این تعامل بیان نماید. پرسش اساسی در این است که فضاهای شهری چگونه می تواند حس آسایش را بیوراند و موجب رونق ارتباطات شود. در این تحقیق با هدف بررسی کیفیت حضور شهروندان در فضاهای عمومی شهری به مطالعه در مورد فضاهای عمومی شهری نیز پرداخته می شود. همچنین پس از مطالعه فضاهای عمومی موفق در سراسر دنیا، با استفاده از تکنیک شاخص ساز؛ شاخص ها و معیارهایی جهت سنجش رضایت شهروندان در شهرها مورد بررسی قرار گرفته است. نگرش عمده این کتاب معطوف به چگونگی کارکرد فضاهای عمومی شهری خواهد بود